

Bo Mårtenson:

Den televiserode økonomien.

Nyheter om statsbudjeten 1980–1995

Stockholms universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation/JMK, 2003, 305 s., (Doktorsavhandlingar från JMK; 23) ISBN: 91-88354-28-8

Bo Mårtenson disputerte den femte september 2003, ni dager før svenske velgere avsto å bli del av EUs monetære union. I forkant av den svenske folkeavstemningen ble avhandlingen altså presentert i et spenningsfelt mellom nasjonal og global økonomi, mellom nasjonal og overnasjonal organisering av Sveriges økonomiske system. Avhandlingens tema var derfor svært aktuelt; fjernsynets formidling av det svenske statsbudsjettet. Gjennom denne avhandlingen er den nordiske forskningstradisjonen om TV-nyheter i endring tilført viktige innsikter. Også den internasjonale forskningen om formidling av økonominyheter har her fått et skandinavisk bidrag. Slik sett er dette et sentralt arbeid i nordisk medieforskning.

Avhandlingen er en omfattende empirisk og analytisk leveranse, og tar for seg hvordan svenske public service-kanaler har dekket økonominyheter over en periode på 15 år. Men den handler også om hvordan fjernsynsnyhetene fungerer som premissleverandør i et demokratisk samfunn. Utgangspunktet er at mediedekningen bidrar til å etablere samfunnsborgeres identitet og kunnskap. I dette ligger det implisitt både et produksjons-, publikums- og offentlighetsperspektiv, men Mårtenson analyserer først og fremst TV-nyhetene som innhold og som tekst. Det gjør han ved å ta for seg utvalgte presentasjoner av statsbudsjettet i STVs *Aktuellt* og *Rapport* i perioden 1980–1995, og TV4 i *Nyhetene* i perioden 1992–1995.

Mårtensons analyse forholder seg til to parallelle utviklingstrekk. For det første, en global og europeisk utvikling gir markedet en dominerende posisjon; markedsorganisering fører til avregulering og privatisering, krise i statsfinansene fører til nedskjæringer i offentlig sektor, og finanskapitalens vekst fører til økt internasjonalisering av markeder og kapitalbevegelser. For det andre, de teknologiske og forretningsmessige forutsetningene for – og organiseringen av – kringkasting endres; ny organisering av kringkastingsteknologien, nye kanaler, nye idealer, nye praksiser og nye formidlingsformer blir konsekvensen.

I forhold til denne gjensidige utviklingen av markeder og kringkasting ønsker ikke Mårtenson kun å analysere nyheter om økonomi, han ønsker også å bidra til generell kunnskap om TV-nyheter:

Att studera ekonomi som nyhetsobjekt i TV innebär att visa hur ett abstract och delvis komplicerat nyhetsinnehåll konfronteras med televisionens audiovisuella uttryck, med dess särskilda behov av att bilda och illustrera. Därmed kan studien ge resultat också om det som generellt är utmärkande för TV:s nyhetsjournalistik. (s.15)

Store teoretiske ambisjoner

Mårtensons ambisjon er altså å analysere nyhetsgenren og TV-journalistikken som en diskurs som tilbakefører, representerer og konstruerer kunnskap. For å gjøre dette baserer hans seg på tre teoretikere: Habermas (offentlighetsperspektivet), Foucault (perspektiver på makt), samt de Saussure (semiotologi). Disse perspektivene er utgangspunkt for en tematisk og en retorisk analyse, den første kvantitativ, den andre både kvantitativ og kvalitativ.

De teoretiske og analytiske ambisjonene er høye, og avhandlingen gir en omfattende og klargjørende framstilling av nasjonal og internasjonal forskning på forskningsfeltet han tar for seg. Men ambisjonene blir ikke fullt ut innfridd. De teoretiske perspektivene bidrar mer til å gi studien en overordnet orientering enn til å berike analysen gjennom operasjonelle og analytiske grep. Dette viser seg spesielt i diskusjonen av TV som tekst (s. 36), der framstillingen er preget av tilfeldige nedslag framfor av en hensiktsmessig systematisering. Hadde systematiseringen for eksempel blitt gjort med utgangspunkt i en inndeling mellom teksters semantiske, diskursive, syntaktiske og pragmatiske trekk, ville den teoretiske behandlingen av tekst- og sjangerbegrepet lettere kunne bli gjort om til analytiske verktøy og funn.

Økonomiske endringer, stabile nyheter

På den ene siden tar Mårtenson for seg det samfunnsøkonomiske feltet, og beskriver de store endringene – først og fremst fra en sentralstyrt nasjonaløkonomi til en globalisert markedsøkonomi – i de femten årene som omfattes av analysen:

Marknaden som samlande begrepp ekspanderer symbolisk, till att stå som reifikasjon för hela den privata ekonomiska sfären. Samtidig vidgas det internasjonella perspektivet, "marknaden" ersätts gradvis med "finansmarknaderna", som ett underforstått globalt fenomen. (s. 194)

På den andre siden belyser Mårtenson hvordan de tematiske sidene av budsjettrapporteringen hovedsaklig viser stabilitet i den analyserte perioden. Han beskriver en utvikling der politikere dominerer som aktører i hele perioden, men hvor økonomiske aktører stadig blir sterkere premissleverandører når det gjelder å kommentere nyheter om næringsliv, industri, offentlig sektor og nasjonal økonomi. Denne endringen understrekes av nyhetenes uttrykksmessige sider – av TV-nyhetenes måte å "vise fram" økonomien på – finner Mårtenson:

Kollektiva och välfärdspolitiska uttryck (moder Svea, svångrem m.m.) har ersatts av individualistiska och marknadsekonomiska uttryck. Förändringen av retoriken kring fenomenet sparande är signifikativt. I budgetjournalistiken har ekonomi alltmot kommit att definieras som närmast synonymt med sparande. (s. 262)

Det er et paradoks, men det kan virke som om medieforskeren Mårtensons analyse gir større innsikter i den samfunnsøkonomiske utviklingen i Sverige enn i utviklingen av kringkastingsfeltet. I utgangspunktet er ikke dette kritikkverdigg, ettersom det er mer enn nok mediefiksering blant medieforskere. Likevel blir det et problem når forskningsdesign og analyse kun i begrenset grad inkluderer de endringene som har skjedd på mediefeltet i denne perioden. I løpet av den siste del av perioden har det i stor grad vært seer- og lyttertall, og ikke kun opplysningsprosjektet som sådan, som har blitt viktige for public-service institusjonene. Disse endringene er analysert og rapportert i en ganske omfattende nordisk TV-nyhetsforskningstradisjon, blant annet i verkene *TV-nyheder i konkurrence* (Stig Hjarvard), *Spegla,*

granska, tolka (Monika Djerf-Pierre & Lennart Weibull) og *Nyheter først og fremst* (Ragnar Waldahl, Michael Bruun Andersen & Helge Rønning). Ingen av disse verkene er referert i avhandlingen. Hadde de det vært, ville de ikke bare kunne gitt innsikter om endring og stabilitet i kringkastingsfeltet, men verkene kunne også hatt betydning for forskningsdesignets periodeinndelinger.

Et ambisiøst og verdifullt bidrag

Innledningsvis stiller Mårtenson åtte forsknings-spørsmål; om nyhetenes kontekst, om nyhetsvurderinger og formatvalg, om tematikk, om redaksjonelle og visuelle strategier, om språklige strukturer, om former for publikumstiltale, om definisjonen av publikum (borgere eller konsumenter), om kunnskapstyper og rasjonalitet som konstrueres og formidles i de økonomisk-politiske nyhetsinnslagene. Noen av spørsmålene er vanskelig å besvare med utgangspunkt i det forskningsdesignet som er lagt til grunn, mens andre spørsmål er mangelfullt besvart. Likevel, dette er et ambisiøst prosjekt, og Mårtensons avhandling er et verdifullt bidrag til et lenge neglisjert, men viktig, felt i nyhetsforskningen.

Avhandlingen er også et originalt bidrag på sitt felt, særlig fordi det kombinerer flere ulike tilnæringer som tradisjonelt hører inn i forskjellige tradisjoner i medieforskningen. Bo Mårtensons konklusjon om økonominyhetene i fjernsyn er utvetydig, og får en til å minnes gamle Marx' bidrag om falsk bevissthet: "Økonomins aktører har i økad grad skildrats som aktiva, men marknadens funksjoner har inte problematiserats och dess bedömningar har inte värderats. I det fallet har de redaktionella strategierna snarast bidragit till en oinformerad konsensus." (s.272)

Knut Helland
Institutt for informasjons- og
medievitenskap
Universitetet i Bergen